

2. Олтиариқ тажрибаси: юртимиз брендини құтраишга хизмат қилади // Янги Ўзбекистон, 2020 йил 22 октябрь, 202-сон.

3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Мирзиёев Ш.М. “Мева-сабзавотчилик кластерларини самарали ташкил қилиш” мавзусида видео селектор. 2020.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган Стратегияси” ПФ-5853-сон Фармони.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 декабрдаги “Мева-сабзавотчилик ва узумчилик тармоғини янада ривожлантириш, соҳада қўшилган қиймат занжирини яратишига доир қўшимча чора-тадбирлар түғрисида”ги ПҚ-4549-сонли қарори // Халқ сўзи, 2019 йил 12 декабрь.

Х.М. Шаҳобов, илмий раҳбар *И. Махкамов*
Наманган муҳандислик-технология институти
Наманган, Ўзбекистон
shaxobov-x@utmail.uz

КЛАСТЕРЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ҲУДУДИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация. Мақолада кластер, хусусан, агросаноат кластерларини ҳудудлар иқтисодиётини ривожлантиришдаги аҳамияти назарий ёритиб берилган. Ҳудудларда, жумладан Наманган вилояти қишлоқ хўжалиги тараққиётида агросаноат кластерларининг тутган ўрни, ўзига хос хусусиятлари ҳамда уларни ривожланиш йўналишлари баён этилган.

Таянч сўзлар: ҳудуд, кластер, тадбиркорлик, бандлик, мева-сабзавот, технополис, технопарк, интеграция, экспорт, рақобатбардошлиқ, озиқ-овқат маҳсулотлари.

Х.М. Шаҳобов, научный руководитель *И. Махкамов*
Наманганский инженерно-технологический институт
Наманган, Узбекистан
shaxobov-x@utmail.uz

ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ КЛАСТЕРОВ

Аннотация. В статье дается теоретический обзор роли кластеров, в частности агропромышленных кластеров, в развитии экономики регионов. Описана роль агропромышленных кластеров в развитии сельского хозяйства

регионов, в том числе Наманганской области, их особенности и направления развития.

Ключевые слова: регион, кластер, предпринимательство, занятость, фрукты и овощи, технополис, технопарк, интеграция, экспорт, конкурентоспособность, продукты питания.

H.M. Shakhobov, supervisor I. Makhkamov
Namangan Institute of engineering and technology
Namangan, Uzbekistan

TERRITORIAL CHARACTERISTICS OF CLUSTER ESTABLISHMENT

Abstract. The article provides a theoretical overview of the role of clusters, in particular agro-industrial clusters in the development of the regional economy. The importance of agro-industrial clusters in the development of agriculture in the regions, including the Namangan region, their features and development directions are described.

Keywords: region, cluster, entrepreneurship, employment, fruits and vegetables, technopolis, technopark, integration, export, competitiveness, food.

Мамлакатимиз иқтисодиётни муҳим тармоғи бўлган қишлоқ хўжалигини янада ривожлантиришга тўғридан тўғри инвестицияларни кенг жалб этиш, илғор технологияларга асосланган инфратузилмаларни яратиш, иқтисодий ва экспорт салоҳиятини ошириш, ягона технологик занжирга бирлаштирилган корхоналар мужмумини ташкил этиш орқали соҳада етиштирилаётган маҳсулотларни чуқур қайта ишлаш, янги иш ўринларини яратиш бугунги кунда долзарб вазифалардан бири бўлиб турибди.

Президентимиз Ш. Мирзиёев ташаббуси билан қабул қилинган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устивор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси демократик испоҳотларни чуқурлаштириш, етакчи тармоқларни модернизация ва диверсификация қилиш асосида мамлакат иқтисодиётининг рақобатбардошлигини ошириш борасида барча соҳаларда кенг кўламли испоҳотлар олиб бориш билан бошланди. Мазкур жараёнлар билан боғлик технополис, технопарк, кластер каби бир қатор тушунчалар турмуш тарзимизга кириб келди.

Кластер тушунчасига турли қарашлар бор. Жумладан, бир-бири билан маълум соҳада ҳамкорлик қилаётган корхоналар ҳамда ишлаб чиқариш бўғинларининг географик яқин жойлашуви деган қарашлар бор. Бу кластерлаш сифатида ўз олдига географик жойлашувни бирламчи қўйишса, бошқалари тармоқни, яна бошқалари эса инно-

вацияларни қўядилар. Асосий урғу сифатида корхоналар ва ташкилотлар ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик кластернинг иқтисодий самарадорлигини таъминлайди.

Мазкур назарий таърифларни инобатга олган ҳолда айтиш мумкинки, қишлоқ хўжалигига “агрокластер-қишлоқ хўжалик маҳсулотлари ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва сотиш жараёнларини ягона занжирга бирлаштириш ва юқори технологик инновациялардан фойдаланиш орқали қишлоқ хўжалигига маҳсулотларни ички ва ташқи бозорда рақобатбардошлигини ошириш, қишлоқ жойларида инфратузилма мажмунини шакллантириш ва ривожлантириш, қишлоқ аҳолисининг иш билан бандлиги даражаси ва шулар асосида даромадларни ошириш ҳамда экологик муҳитни яхшилаш имконини берувчи восита деган хуносага келиш мумкин.

Кластерларнинг ривожланиши XX асрнинг ўрталарида Ғарбий Европа, АҚШ ва Англияда юз берди. Шунингдек, ўтган асрнинг 90 йилларида Жанубий Корея, Финландия ва Бразилия каби мамлакатлар иқтисодиётининг кластерлар усулида ташкил этиш асосий масалага айланди. Президентимиз Ш. Мирзиёев таъкидлаганидек: “Агарар тармоқда фермерлик ҳаракатини қўллаб-куватлаш билан бирга, пахта ва ғалла етиштиришни кластер шаклига босқичма-босқич ўтказиш бўйича изланишларимизни давом эттирамиз. Мева-сабзавот, шоличнолик, чорвачилик ва ипакчилик каби бошқа тармоқларда ҳам бугунги кун талабига жавоб берадиган кластерларни ташкил этиш ишларини давом эттирамиз” [1].

Шу нуқтаи назардан олганда Наманган вилояти мева-сабзавот, узум, полиз ва бошқа маҳсулотларни етиштириш, қайта ишлаш ҳамда экспорт қилиш учун бир қатор юқори имкониятларга эгалиги билан ажralиб туради. Бундан уч йил аввал бир йилда 76 миллион долларлик мева-сабзавот экспортга чиқарилган бўлса, ўтган йили бу кўрсаткич 155 миллион долларни ташкил этди. Шунингдек, экспорт географияси кенгайиб, кейинги 3 йил давомида 7 та Европа ва яқин шарқ давлатларига, хусусан, Португалия, Озарбайжон, Ироқ, Ливан ва Уммонга илк бор турли маҳсулотлар экспорт қилинди. Бугунги кунда Наманган вилояти худудларининг кластер салоҳияти бўйича ўрганишлар шуни кўрсатадики, Косонсой, Чорток ва Янгиқўғон туманлари мева-сабзавот етиштириш бўйича юқори салоҳиятга эга, сабаби, ушбу туманларада аҳоли нисбатан зич жойлашган, меҳнат ресурслари кўп, ер майдонлари адирлик ва тоғолди худудларидан иборат бўлиб, сув таъминотида ҳам маълум муаммолар бор.

Бугунги кунда Наманган вилоятида фаолият юритаётган 13 та мева сабзавотчиликка ихтисослашган агрокластерлар ўзини ҳар томонлама афзалликларини амалда намоён этмоқда. Улар қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, қайта ишлаб тайёр маҳсулот ҳолатига келтириб, ички ва ташқи

бозорларга етказиб бермоқдалар. Шунингдек, янги иш ўринларини яратиш, янги технологиялар, инвестициялар олиб кириш, ўзлари учун зарур бўлган етук кадрлар захирасини яратиш борасида изланишлар қилмоқдалар. Шуларни ҳисобга олиб жорий йилнинг охиригача вилоятда яна 11 та кластер ташкил этилиб, уларга бириктирилган мева-сабзавотчилик ерлари улушини 50 фоизга етказиш режалаштирилган.

Агрокластерни ташкил этиш борасидаги илғор хорижий мамлакатлар ва қисқа муддат ичida мамлакатимизни турли худудларида тўпланган тажрибаларга асосланиб қуидагиларни таъкидлаш мумкин:

а) агрокластерлар мева-сабзавот маҳсулотларини етишириш-сақлаш-қайта ишлаш-сотиш технологик жараёнларини ягона интеграцияси тизимига бирлаштириш орқали маҳсулотлар сифати ва рақобатбардошлигини оширишдан кластер иштирокчилари манфаатлари узвийлигини таъминлайди;

б) шунингдек, кластер иштирокчилари ўртасида нафакат бозор иқтисодиёти, рақобатбардошлик, балки, ягона мақсадга эришиш учун-умумстратегик режалар, шартномалар, брендлар ва номоддий активлардан биргалиқда фойдаланиш каби ишончли муносабатлар юзага келади;

в) ташкил этилаётган агрокластерларда меҳнат тақсимоти, худудий ва хўжаликларо ихтисослашув ҳамда меҳнат кооперацияси мукаммал бўлганлиги учун ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш имкониятини беради, чунки, юқори қўшимча қийматга эга булган якуний маҳсулот ишлаб чиқаришни бир бутун яхлит тизими шакллантирилади;

г) агрокластерларда давлат-олий ўқув юртлари-илмий тадқиқот муассасаси-фермер хўжаликлари-қайта ишловчи корхоналари-тайёрлов ва сотиш тузилмаларининг ҳамкорликдаги фаолиятини уйғунлашуви, ишлаб чиқаришга замонавий технология ва инновацияларни тадбиқ этишни тезлаштиради;

д) агрокластерлар маркетинг тизимларини ривожлантириш орқали тайёрланган маҳсулотлар экспорт салоҳиятини ортишига ижобий таъсир этади, яъни кластерлаштириш жаҳон бозорига сифатли ва рақобатбардош маҳсулотлар билан чиқиши таъминлайди;

е) ташкил этилаётган кластерлар худудлардаги моддий ва меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланиш имконини беради ва худудларда тўпланиб қолган ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этишга ижобий таъсир этади;

Мамлакаимизнинг турли худудларида, хусусан Наманган вилояти туманларида -Косонсой ва Чустда мева-сабзавот, Чорток ва Янгиқўрғонда-мева-сабзавот ҳамда узум, чорва маҳсулотлари ва вилоятнинг бошқа туманларида эса пахта, ғалла ва

полиз маҳсулотларини етиштириш, сақлаш, қайта ишлаш ва сотиш билан боғлиқ бўлган агрокластерларни ташкил этишда қуидагиларга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқдир:

- вилоят худудларидан иқтисодий салоҳияти ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришга ихтисослашувини ҳисобга олган ҳолда турли йўналишдаги агрокластерларни ташкил этиш ва уларни тизимли ишлашини таъминлаш;

- ер-сув ресурсларидан унумли фойдаланиш мақсадида замонавий интенсив боғларни ташкил этиш ва уларда томчилаб суғриш тизимини йўлга қўйиш орқали маҳсулот ишлаб чиқаришни кўпайтириш;

- мева-сабзавот ва узум маҳсулотларини қайта ишлаш, сақлаш ҳамда уларни ички ва ташқи бозорларга сифатли етказиб бериш мақсадида бир хил ҳароратда сақлаб турувчи маҳсус совуткичли омборхоналар ва агрологистик марказларини ташкил этиш;

- агрокластерлар томонидан тайёрланган маҳсулотларни рақобатбардошлик даражасини ошириш ва уларни экспорт қилиш бўйича аниқ чора-тадбирлар белгилаш, шунингдек, экспортга йўналтирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, уларни селекцияси ва уруғчиликни кластер худудларида ўзлаштириш, ривожлантириш, илмий-тадқиқот муассасалари билан ҳамкорликни йўлга қўйиш;

- мева-сабзавот етиштириш бўйича илғор хорижий тажрибаларни ўрганиш, улардан минтақа ва ҳудудий шароитларда кенг фойдаланиш, мева-сабзавотчилик соҳасига хорижий мутахассисларни жалб этиш;

- мева-сабзавотчиликка ихтисослашган агрокластерлар маҳсулотларини хориж мамлакатларида реклама қилиш ва сотишга мўлжалланган савдо уйларини, ярмаркаларни ташкил этиш, шунингдек, хориж мамлакатларида қайси маҳсулотларга бўлган юқори талабани ўрганиш орқали мамлакатимизда агробизнес билан шуғулланувчи тадбиркорлар учун хорижий ҳамкорларни топиш ва экспорт бўйича шартномалар тузишга амалий ёрдам бериш;

Хулоса қилиб айтганда, кластерлар инновацион, рақобатбардош ва самарали иқтисодиётни шакллатиришни замонавий воситачисидир. Шунингдек, ишлаб чиқариш ҳажмини ўсишини, яратилган тайёр маҳсулотларни итеъмолчиларга етказиб боришни, ишлаб чиқарувчи кучларни ва ишлаб чиқариш муносабатларини ривожлантириш асосида самарадорликни оширишга хизмат қиласди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйҳати

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёевнинг Олий мажлисга Мурожаатномаси. “Халқ сўзи” газетаси. 2020 йил 25 январь №18 (7521).

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёевнинг Олий мажлисга Мурожаатномаси. “Халқ сўзи” газетаси. 2020 йил 30 декабрь № 276 (7778).

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Мева-сабзавотчилик ва узумчилик тармоғини янада ривожлантириш соҳада қўшилган қиймат занжирини яратишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги қарори. “Халқ сўзи” газетаси. 2019 йил 13 декабрь.

4. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Қишлоқ хўжалиги ходимларига табриги. “Халқ сўзи” газетаси 2019 йил 7 декабрь.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 17 октябрдаги “Мева-сабзавот маҳсулотларини ташқи бозорларга чиқариш самарадаорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги ПҚ-3978-сонли қарори. “Халқ сўзи” газетаси 2018 йил 18 октябрь.

Э. Хожиев, Ш.Дж. Эргашходжаева

ТДИУ

ergashhodjayeva_sh@mail.ru

elshod_xojiyev@mail.ru

ЖАҲОН БОЗОРЛАРИДАГИ ОРГАНИК МАҲСУЛОТЛАР

КОНЪЮНКТУРАСИНИ ТАДҚИҚ ЭТИШ ВА УЛАРНИНГ ЭКСПОРТ ҲАЖМИНИ ОШИРИШДА ОРГАНИК СТАНДАРТНИНГ РОЛИ

Аннотация. Мақолада жаҳон бозорида органик маҳсулотларга бўлган талаб ва уларнинг ҳажмини ошиб бориши, органик қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг талаб юқори бўлган АҚШ, Дания, Россия Федерацияси ва Хитой давлатларида органик маҳсулотнинг истеъмоли кўрсаткичлари, органик маҳсулотлар бозоридаги маркетинг тадқиқотлари, мамлакатимиздаги ишлаб чиқарувчи корхоналар ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етишиширувчи фермер ва дехқон хўжаликларида Organic стандартини жорий қилиш ва сертификатлаштиришни ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган ислоҳотлар тўғрисидаги маълумотлар ҳамда корхоналарнинг Organic сертификатларга эгалиги натижасида экспорт салоҳиятини ўсиши акс эттирилган.

Калит сўзлар: Органик маҳсулотлар, халқаро бозорлар, савдо айланмаси, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, экспорт, сертификат.

Annotation. The article discusses the growing demand for organic products in the world market, the consumption of organic products in the United States, Denmark, the